

Els inicis de l'Aprenentatge Servei a Catalunya

Teresa Climent

teresaclimentcastello@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7806-1776>

Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, España

Resum

L'aprenentatge servei és una realitat coneguda, experimentada i molt aplicada als centres educatius i a les entitats socials de Catalunya. L'article aporta elements de context i informació per situar els punts de partida per a que això s'hagi aconseguit. A més, es reflexiona sobre el procés inicial així com s'analitza la incidència que això ha tingut en la seva evolució posterior.

Paraules clau

Aprenentatge servei, educació, Catalunya.

Recibido: 28/VI/2022

Aceptado: 19/XI/2022

Publicado: 29/XII/2022

© 2022 La autora. Este artículo es de acceso abierto sujeto a la licencia Reconocimiento 4.0 Internacional de Creative Commons, la cual permite utilizar, distribuir y reproducir por cualquier medio sin restricciones siempre que se cite adecuadamente la obra original. Para ver

Climent, T. (2022). Els inicis de l'aprenentatge servei a Catalunya. *RIDAS, Revista Iberoamericana de Aprendizaje-Servicio*, 14, 36-60. DOI10.1344/RIDAS2022.14.3

ISSN 2339-9341

una copia de esta licencia, visite <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

The beginnings of service learning in Catalonia

Abstract

Service-Learning is a well-known, experienced, and widely applied reality in Catalan educational centres and social entities. The article provides context and information to establish the starting points for this achievement. It also reflects on the initial process and its impact on its subsequent development.

Keywords

Service-learning, education, Catalonia.

Los inicios del aprendizaje-servicio en Catalunya

Resumen

El aprendizaje-servicio es una realidad conocida, experimentada y muy aplicada en los centros educativos y en las entidades sociales de Catalunya. El artículo aporta elementos de contexto e información para situar los puntos de partida para que ello se haya conseguido. Además, se reflexiona sobre el proceso inicial, así como también se analiza la incidencia que ha tenido en su evolución posterior.

Palabras clave

Aprendizaje-servicio, educación, Catalunya.

Introducció

L'Aprenentatge Servei és, hores d'ara, una realitat coneguda, experimentada i molt aplicada als centres educatius i a les entitats socials del país. Quan vam iniciar el projecte de donar a conèixer i promoure l'ApS no hauríem ni sabut imaginar el nivell de disseminació i arrelament que s'ha aconseguit. Tan extens, en tants àmbits, i en tantes formes d'expressió diferents.

Amb modèstia però amb gran satisfacció, l'equip iniciador tenim el convenciment que els criteris inspiradors i emprats, la manera de treballar, i les estratègies dissenyades han estat cabdals per el seu desenvolupament.

Algunes coses han estat, com passa sempre, influïdes per circumstàncies externes no previstes, fins i tot atzaroses, però estem convençuts que algunes premisses de les quals vam partir han estat decisives per al rumb i l'evolució de l'aprenentatge servei a casa nostra. També els criteris i valors sobre els quals vam fonamentar el nostre procés de treball i de recerca han marcat aquesta evolució d'extensió i aplicació.

No en vull fer cap valoració, ni encara menys una avaluació per la qual ara mateix no tindriem metodologia, dades, ni eines suficients per a fer-la. Simplement pretenc aportar elements de context i informació que com a molt serveixin per situar els punts de partida, reflexionar sobre el procés inicial, i veure la incidència que això ha tingut en la seva evolució posterior.

1. Els fonaments sobre els que vam treballar

Sovint es parla de la confiança com un element bàsic en el treball social i educatiu, entre persones i entre institucions. També de com n'és de fràgil i no sempre fàcil d'aconseguir-la. Però nosaltres la vam trobar des de l'inici i només ens va caldre mantenir-la i cuidar-la al llarg del procés que vam emprendre. Va incidir molt que la majoria de persones del nucli inicial ens coneixíem, ens mereixíem respecte i credibilitat professionals, i havíem pogut

experimentar els nostres motius i maneres de treballar en d'altres iniciatives. Ens teníem *confiança*.

Les institucions a les quals representàvem partien d'aquesta confiança mútua. Hi havia hagut alguns antecedents de col·laboració, en què en molts casos havien estat representades per les mateixes persones, i aquestes gaudíem de prou *credibilitat i autonomia* dins de les respectives entitats per dissenyar col·lectivament objectius i propostes que més endavant haurien d'aprovar les corresponents instàncies de decisió d'aquestes entitats.

Tenir un marc ideològic de referència en comú, i una visió de l'educació i de la seva funció social compartides van ser també elements que van ajudar a catalitzar amb facilitat el "corpus" i les prioritats del projecte. Crèiem en la capacitat transformadora de l'educació i teníem la convicció que l'ApS era una proposta d'alt valor educatiu perquè incorpora a l'educació una filosofia d'altruisme, ajuda mútua i cooperació. I perquè es basa en l'acció directa dels nois i noies en la seva comunitat per tal de millorar-la.

I també cal ressenyar, per bé que això es dona sempre per suposat, malgrat que no sigui així, que ens vam aplegar un grup de persones motivades, a les quals ens feia il·lusió avançar en un àmbit que no coneixíem, i que estàvem disposades a dedicar-hi temps i esforços per conèixer què era l'aprenentatge servei, aprofundir-hi, intercanviar, aprendre d'altres i debatre,... i fer-ho junts! Un grup inicial que va quedar reforçat per la cooptació d'altres persones que ens semblava que també responien als mateixos perfils i *compromís*.

La *diversitat* de les institucions coincidents en l'interès d'explorar les potencialitats de l'ApS, així com les seves trajectòries d'actuació i sectors on podien tenir més incidència, va eixamplar la mirada i va enriquir l'enfocament que calia fer cap a sectors cabdals en el camí de descoberta i aprofundiment. També la *diversitat* dels perfils personals, professionals, i de trajectòria de qui les representàvem va permetre la suma de sabers i l'aportació de perspectives i sensibilitats diferents.

Si bé tots els elements que identifiquen institucions i persones promotores són rellevants per veure com ha evolucionat la disseminació de l'ApS, encara ho són més el seu *potencial com a proposta educativa, la facilitat per explicar-la*, i la gran acollida rebuda. La força d'una idea senzilla, la simplicitat per exemplificar-la i transmetre-la, i la identificació d'alguns precedents propers, tant en la pràctica educativa com en la teoria pedagògica inspiradora de molts centres i moviments, han estat claus perquè moltes persones se l'hagin apropiat i fet seva, amb facilitat i rapidesa.

2. Notes per una cronologia

Sempre que ens han preguntat per com ens vam motivar per l'Aprenentatge Servei i vam decidir difondre'l al nostre país, hem situat una xerrada d'Alberto Croce, educador i emprenedor de projectes educatius argentí, a la Fundació Catalana de l'Esplai. Allà vam coincidir diverses persones d'àmbits diferents, la pròpia Fundació que ens va convidar, del Grup de recerca en Educació Moral (GEM) de la Universitat de Barcelona, de la Diputació de Barcelona, i la Fundació Jaume Bofill, a les quals la intervenció del ponent ens va inspirar i ressonar molt positivament.

Ens va agradar des del punt de vista conceptual, vam veure-hi moltes possibilitats des del punt de vista metodològic, ho vam relacionar amb d'altres propostes pedagògiques que coneixíem i va ser fàcil vincular-ho amb experiències educatives, tant en l'àmbit escolar com d'educació en el lleure i del voluntariat, ben conegudes i arrelades al país en què hi havíem participat.

Esponàniament, en acabar i comentar la xerrada, va aparèixer entre nosaltres l'interès de continuar parlant-ne i valorar l'oportunitat i les possibilitats d'impulsar la difusió de la informació i la proposta que acabàvem de conèixer.

Ben aviat vam trobar data per fer la reflexió i debat que ens havíem proposat, i d'aquesta sessió inicial en van anar venint moltes d'altres que van acabar

configurant un *seminari de treball*, més endavant formalitzat com a tal, amb l'objectiu d'intentar promoure i estendre l'ApS.

Inicialment, i en el marc d'aquest *seminari de treball* es van anar concretant els valors i criteris que ens semblava que havien d'inspirar tant la promoció de l'aprenentatge servei com el nostre propi sistema de treball i d'articulació com a entitats diferents que érem. En una etapa posterior, el seminari va esdevenir un nucli de disseny i gestió d'iniciatives que acabarien en l'elaboració i sorgiment del projecte comú: el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei.

Definits els objectius del Centre, les línies de treball a emprendre, i les necessitats de dedicació personal i econòmiques per poder dur a terme les activitats que apareixien com a necessàries, també va sorgir la necessitat de definir una estructura de gestió que assumís aquestes feines i la distribució de tasques i responsabilitats. D'alguna manera, *un nucli coordinador* i de govern capaç de tenir una visió global del projecte, de posar en contacte persones i institucions participants i de servir de punt de referència i d'interlocució de tothom que volgués o que nosaltres creguéssim necessari contactar .

Un cop en funcionament el Centre Promotor i sota la seva marca, que mai dissolia l'autoria i reconeixement de cap de les institucions que en formaven part, es van anar dissenyant un seguit *d'iniciatives i activitats encarades a divulgar*, fonamentar, i arrelar l'Aprenentatge Servei, com ara recerques, publicacions, recull d'experiències, seminaris de formació, convocatòria d'ajuts, jornades d'intercanvi d'experiències, etc.

Paral·lelament, ens vam dotar d'una *pàgina web* que va permetre eixamplar la difusió i facilitar l'accessibilitat a la informació i els recursos de què disposàvem, alhora que permetia una certa interconnectivitat entre tothom que hi estava interessat.

A banda de totes les accions dissenyades i programades per tal de facilitar el coneixement de l'aprenentatge servei de forma generalitzada, es va dedicar temps i energies a *la formació d'educadors* i altres agents educatius, associatius i de l'administració, i a la posada en marxa de projectes específics amb aquesta finalitat.

Naturalment també va formar part de les línies de treball primerenques *explorar possibles complicitats* de l'Administració i altres institucions, amb la finalitat d'aconseguir reconeixement, col·laboració, extensió i a mig termini consolidació de l'Aprenentatge Servei.

3. Alguns eixos estratègics

3.1. L'ApS ha de ser patrimoni col·lectiu

Ben aviat va sorgir amb força el posicionament a favor d'evitar que el grup d'entitats reconegudes com a introductores de l'ApS patrimonialitzessin, separadament o bé com a nucli exclusiu, la idea. Crèiem en la seva potencialitat i en el benefici que suposaria per els centres educatius, les entitats socials i les dinàmiques comunitàries, per això s'havia d'estendre quan més, i en més àmbits, millor.

També pensàvem que els criteris inspiradors de l'aprenentatge servei estaven presents d'una o altra manera en la tradició pedagògica d'algunes escoles, de moviments educatius i de lleure com l'escoltisme, d'algunes polítiques educatives locals, i de manera més identificable encara en els postulats dels moviments de renovació pedagògica. Sabíem doncs, que no era un invent sinó un descobriment el que estàvem fent i que no tenia sentit identificar-lo com un producte amb marca associada a determinades institucions a les quals caldria citar, demanar consentiment per experimentar o haver de fer sol·licitud de pertinença.

No sense una reflexió intensa, i haver de vèncer alguna resistència, el grup va assumir que calia treballar en "codi obert" que tothom podria fer ApS sense

haver de demanar llicència d'ús i que no generàrem cap "denominació d'origen". Vetllaríem, això sí, perquè sorgissin molts projectes de qualitat i que faríem el possible per donar-los a conèixer perquè servissin com a referència. Volíem l'extensió quan més àmplia millor, i en tants llocs i àmbits com fos possible, amb la voluntat de no quedar tancats en un nucli petit que creu haver trobat la pedra filosofal i que quan fa un altre descobriment o apareix una nova proposta suggerent o de moda l'abandona.

3.2. La recerca dona solidesa i consolida

Res hauria estat el mateix si des de l'inici no s'hagués incorporat una reflexió teòrica ben fonamentada, documentada i sobretot recolzada en una línia de treball de recerca-acció que formava part de la trajectòria docent i investigadora de les persones que provenien de l'àmbit universitari, fonamentalment del Grup de Recerca en Educació Moral de la Universitat de Barcelona (GREM).

Comptar amb el coneixement, la disponibilitat a compartir-lo, i la intensa dedicació i il·lusió d'aquest grup de recerca, que amb reconeguda solvència acadèmica i generós mestratge ha conduït en Josep M. Puig, ha estat fonamental per la implantació de l'aprenentatge servei. Les seves recerques, activitats formatives i publicacions han transcendit més enllà del projecte del Centre Promotor i de Catalunya, han fet aportacions de gran valor acadèmic i pedagògic que els ha convertit en referents a nivell de l'Estat i també internacionalment.

Va ser fonamental en tot el procés inicial poder incorporar, en les reflexions, els debats i l'anàlisi d'experiències recollides, un coneixement sòlid i ampli de teoria de l'educació, amb una visió oberta, no cenyida a un únic corrent i per suposat defugint tota temptació d'exclusivitat o dogmatisme. Poques vegades els projectes que s'inicien tenen la sort d'engegar amb aquest bagatge i d'aconseguir la seva continuïtat.

El vincle estret i permanent entre el disseny i desenvolupament de pràctiques educatives, i la recerca teòrica ha estat i es manté com un pilar fonamental del procés d'implantació de l'aprenentatge servei a Catalunya. La retroalimentació que ha pogut mantenir-se a través de la recerca-acció ha estat cabdal per consolidar projectes, obrir vies d'experimentació en àmbits diferents, i produir documents i eines que han facilitat la formació, el seguiment de projectes i també la seva avaluació.

La consolidació d'una línia de recerca sobre l'aprenentatge servei en l'àmbit universitari l'ha prestigiat i ha permès, a banda de donar contingut i consistència als projectes, obtenir la consideració d'altres àmbits disciplinars, acadèmics i professionals que en molts casos també l'han adoptat, tal com es pot veure en el nombre ja significatiu de facultats i universitats que han incorporat la perspectiva de l'aprenentatge servei en la seva docència i l'existència de l'activa xarxa ApS(U)

El treball continuat de recerca, ha permès compartir el coneixement de forma simultània a través de diferents canals i formats, potser el més important la formació de mestres, de professorat, responsables d'entitats educatives i socials, tècnics municipals, etc. on l'ICE de la Universitat de Barcelona va incorporar-se més endavant desenvolupant una funció valuósíssima.

3.3. Més xarxa que institucionalització

Des de l'espontaneïtat del moment inicial, sota l'efecte motivador de la conferència sobre el tema, i l'auto convocatòria per analitzar i valorar com ho podríem donar a conèixer i impulsar aquí, *treballar en xarxa* va ser l'aposta que va sorgir com a manera més lògica i pràctica d'avançar.

La composició diversa i plural del grup de treball, la confiança i bona entesa de les persones que la composàvem, la il·lusió i l'interès per saber-ne més, i el compromís en donar continuïtat a reflexions i debats, ens va situar de

manera natural i sense adonar-nos-en en la lògica de treball articulat en xarxa més que en cap altra estructura jerarquitzada i més homogènia.

Tothom pensava i aportava des del coneixement, l'experiència, les habilitats i la perspectiva del propi perfil professional i institucional que representava, i això anava donant consistència al contingut. Tot avançant en la definició d'un projecte col·lectiu i compartit es va fer evident que el més raonable i eficient era que cadascú treballés amb llibertat en allò que li era més propi i en què tenia major expertesa. Va ser un encert estratègic i va marcar una manera de fer que, a banda de fer més sostenible el projecte, va donar força i sentit a un treball ben articulat on cadascú aporta allò que millor sap i es converteix en referència per a la resta.

Si treballar en xarxa donava bons resultats i era còmode per a tothom, tenia tot el sentit avançar així. Alhora, com què l'ApS porta implícit el treball en xarxa, creiem que era la millor manera per exemplificar i promoure la necessitat de fer acords entre actors diferents a l'hora d'endegar projectes d'ApS, però com estructurar-ho?

Es va decidir que la representació i interlocució sectorial, fos a la Universitat, a l'Àmbit d'Educació en el Lleure, o en el sí dels Moviments de Renovació Pedagògica l'exercirien les persones i entitats que hi pertanyien, ja que el seu treball més específic es desenvolupava en aquests cercles. Pel que fa a la representació més global qui ho assumiria seria la Fundació Jaume Bofill.

3.4. Un aixopluc fonamental i poc habitual

La disponibilitat de la Fundació Jaume Bofill a assumir una funció de "*primus inter pares*" pel que feia a la representació del projecte, un cop definit com a Centre Promotor d'ApS és el que va facilitar la interlocució amb d'altres institucions externes com ara alguns Ajuntaments, el Departament d'Educació de la Generalitat o algunes Fundacions Financeres.

El paper de la Fundació va ser cabdal per posar en marxa i mantenir durant molt de temps el Centre Promotor d'ApS. D'una banda va aportar els recursos necessaris a nivell econòmic, de personal i d'Infraestructura per posar-lo en marxa i visibilitzar-lo (a través del web, de les publicacions i les convocatòries) De l'altra, va generar la confiança entre el nucli d'entitats fundadores, i entre d'altres que s'hi van anar afegint, de què es mantindria com a projecte col·lectiu i no seria absorbit com a projecte exclusivament propi.

La trajectòria de la Fundació i el seu estil de treball definit per un posicionament clar de servei a la societat a través de les entitats i les persones, lluny de l'apropiació, la situava en condicions i capacitat per convocar i aplegar entorn d'una temàtica concreta actors de sectors diversos, així com fer possible la reflexió i el treball conjunt d'entitats d'un mateix àmbit que a vegades competien per uns mateixos recursos o públic destinatari, o que simplement mantenien les, potser inevitables, rivalitats per mètodes o criteris.

L'aposta de la Fundació per donar suport a l'aprenentatge servei va tenir també un valor simbòlic ben significatiu, atesa la seva credibilitat com a institució dedicada a promoure iniciatives innovadores per la millora de la societat i que en aquells moments començava a orientar la major part dels seus recursos a programes i activitats educatius.

Incorporar a l'equip tècnic del Centre, que necessàriament havia de ser reduït i que es va ubicar a la Fundació, una persona amb perfil investigador i docent provinent de l'àmbit universitari va reforçar i donar molta consistència a la tasca que s'hi va desenvolupar. Perquè aquesta persona va ser la Laura Rubio i certament, a més de les característiques i solvència professionals, sumava als seus coneixements l'entusiasme i generositat que li eren pròpies.

La interacció amb la resta del petit equip en què participàvem la Teresa Climent com a responsable i la Roser Argemí, totes tres amb dedicació parcial,

va ser molt enriquidora i motivadora a tots nivells. Especialment important en un moment on calia elaborar continguts, definir i executar plans d'actuació, obrir vies de relació institucional etc. Un cop més, entrellaçar perfils i funcions diverses va millorar l'equip i les tasques que aquest va desenvolupar, per això era molt important, quan va caldre fer el relleu a la Laura Rubio, trobar algú que estès al seu nivell, i vam tenir la sort de trobar-ho en la Laura Campo que en va garantir la continuïtat.

Repetim que la funció i la generositat institucional de la Fundació Jaume Bofill en el procés de promoció i arrelament de l'aprenentatge servei a Catalunya ha estat decisiva i que va marcar un precedent de treball real en xarxa, amb d'altres institucions i entitats. Un fet que està en la base de l'èxit de la seva actual extensió, tal com es pot veure amb les diverses iniciatives i activitats que es van emprendre.

3.5. El seminari, espai de treball i direcció compartits

Cercar informació i reflexionar sobre la proposta que havíem conegut de l'Argentina, i ampliar-la a partir de documentació, contactes i experiències d'altres països, sobretot de Llatinoamèrica i els Estats Units, va ser el contingut bàsic del seminari de treball que es va crear just després de la primera trobada auto convocada per valorar la possibilitat i l'interès que podia tenir introduir l'aprenentatge servei al nostre país.

També vam avançar en el discerniment dels conceptes que definien l'aprenentatge servei en la literatura existent, el significat que donaven a cada lloc a la seva pedagogia, les metodologies en què es recolzaven per implementar-lo, relacionar-ho amb els nostres coneixements i referents teòrics, analitzar experiències i pràctiques pedagògiques properes susceptibles de ser identificades com a aprenentatge servei, etc.

Va ser en aquesta fase que es va elaborar una definició pròpia, contextualitzada, i que volíem que inclogués tots els conceptes que ens

semblaven bàsics: *l'Aprenentatge Servei és una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en el qual els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo*

A mesura que el grup de treball es consolidava vam anar definint el que seria l'objecte i projecte comú, un espai generador d'iniciatives encaminades a impulsar l'aprenentatge servei que vam anomenar Centre Promotor d'Aprenentatge Servei.

No era un nom que ens semblés especialment reeixit com a marca, però definia bé el nostre propòsit. Ara calia dotar-lo de contingut, definir funcions, dissenyar el pla de treball i actuacions, emprendre activitats, distribuir tasques, preveure comunicació i relacions...Funcions ben diverses que calia fer i que vam anar desenvolupant de manera simultània.

El Seminari va esdevenir doncs un veritable equip directiu del projecte que, a mesura que s'avançava en la decisió de promoure la difusió de l'ApS, definia les accions que calia emprendre, les prioritzava, assignava responsabilitats a cada membre en funció del seu perfil i coordinava les tasques que cada entitat o institució creia que havia d'abordar per ajudar a consolidar la proposta.

Un Seminari que es va mantenir durant molt de temps, de manera permanent els primers anys, que va enfortir la motivació de les persones participants, que va exigir una dedicació intensa i creativa i que al cap d'avall va compensar amb els fruits i resultats que se'n van derivar. Des de la distància del temps, molts cops hem valorat aquella etapa de forma molt decisiva en la definició del rumb i l'evolució que va tenir el projecte. En aquell marc vam definir valors, criteris i estratègies sobre els quals recolzaríem la difusió i arrelament de l'ApS.

Al mateix temps que recordem amb reconeixement i agraïment el suport rebut i els aprenentatges que ens van facilitar diverses persones d'aquí i de

fora amb les quals vam tenir l'oportunitat de parlar i treballar. És imprescindible esmentar de forma destacada a Maria Nieves Tàpia, pedagoga i responsable ministerial argentina per la seva ajuda inicial i permanent al nostre equip i a les nostres institucions. M. Nieves i el seu Centre CLAYSS ens han ajudat moltíssim, amb conferències, formacions, seminaris i assessoraments molt diversos, a assolir el nostre bagatge de coneixement sobre el tema.

En una fase posterior, en què el Centre ja estava més consolidat, el Seminari es va mantenir com a espai de formació de formadors, pilotat per el GREM i l'ICE, i des d'on es van anar assumint les demandes de formació que apareixien, o bé generaven aquestes mateixes institucions, per respondre a les necessitats formatives en els diversos sectors que s'anaven afegint a la implementació de l'aprenentatge servei.

4. Cercar complicitats i reconeixement institucional

És evident que qualsevol iniciativa de canvi o millora que es vulgui introduir d'una manera efectiva i extensiva el l'àmbit educatiu ha de comptar, a més de la disponibilitat de mestres i educadors, amb el suport institucional. Amb l'objectiu de què l'aprenentatge servei es pogués incorporar com una pràctica educativa de forma generalitzada i transversal a diversos nivells educatius i matèries, vam començar a mantenir contactes i cercar complicitats al Departament d'Educació de la Generalitat i també en alguns Ajuntaments, alguns directament i d'altres a través de la Diputació de Barcelona..

4.1. El Departament d'Educació

L'any 2004 quan va sorgir la iniciativa del Centre Promotor, feia poc que s'havien posat en marxa els Plans Educatius d'Entorn (PEE), un pla governamental enfocat a reforçar la relació de l'escola amb els recursos educatius del seu entorn amb la voluntat de pal·liar les dificultats que tenien moltes criatures per ampliar el seu bagatge relacional, de coneixements i

d'accés a recursos educatius i culturals més enllà de l'escola que estaven disponibles en el propi barri o municipi.

També estaven dissenyats pensant en facilitar la incorporació de criatures filles de famílies immigrades que feia poc que havien arribat a Catalunya i el capital social i cultural de les quals estava en desigualtat amb la resta. En el marc dels PEE es reforçava l'ensenyament de la llengua, es desenvolupaven activitats d'educació en el lleure i per tenir un millor coneixement de l'entorn on vivien. L'enfocament dels PEE per assolir els seus objectius, així com les seves estratègies per implicar i aprofitar els recursos que hi havia en cadascun dels territoris concrets, oferien moltes possibilitats per al sorgiment de projectes d'ApS i és per això que el contacte i la bona entesa amb els responsables de la Direcció General del Departament que se'n ocupava va ser la primera via de treball. I per suposat també ho va ser en llocs concrets on hi havia mestres i educadors que ja coneixien l'ApS i els hi semblava una fórmula molt bona per mirar d'assolir els objectius que es proposaven

Més endavant, un cop ja consolidat el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, amb moltes experiències en marxa, i un significatiu bagatge de recerca fet i publicacions editades, era hora de pensar la manera d'incorporar de forma regulada i generalitzada l'aprenentatge servei. La valoració positiva dels possibles efectes de l'ApS, la necessitat de concretar en el marc curricular contingut de valors, l'evidència de resultats en altres contextos fora dels centres educatius i la referència d'altres països on s'aplicava va decidir els responsables del Departament d'Educació a regular l'aplicació del Servei Comunitari, amb metodologia aprenentatge servei que en definitiva ha esdevingut el seu reconeixement malgrat el matís terminològic que no conceptual.

Aconseguir aquesta decisió ha estat cabdal perquè l'ApS s'hagi estès i aplicat a través de fórmules i formats ben diferents, especialment a l'ESO, i no ha generat les resistències que podrien haver sorgit. També ha facilitat molt

l'extensió de la formació del professorat, un aspecte fonamental perquè l'ApS s'hagi conegut i aplicat

4.2. El paper dels Ajuntaments

Les competències municipals són acotades en relació a l'educació, però les característiques de proposta aterrada al territori, comptant amb diferents actors socials, intentant respondre a necessitats de l'entorn feia que la idea de l'ApS fos molt suggeridora per a ajuntaments que tenien entre els seus objectius i criteris idees inspiradores com els plans educatius d'entorn, els projectes educatius locals, o els plans comunitaris per citar alguns exemples d'accions on s'intenta vincular l'educació i el treball comunitari.

Volem citar Mataró, l'Hospitalet de Llobregat i Sant Vicenç dels Horts com tres llocs en els quals vam iniciar la reflexió i l'experimentació d'un treball compartit, entre el propi Ajuntament i el Centre ApS. Inicialment centrat en la formació de mestres i educadors i en la identificació de pràctiques pedagògiques properes a la idea d'aprendre tot fent un servei a d'altres.

La sintonia amb els responsables polítics i la implicació dels tècnics va facilitar molt la feina i va servir perquè d'una forma progressiva l'ApS anés formant part de les polítiques locals, que es visualitzés el sentit i valor d'un treball educatiu que es concreta en un servei amb utilitat i ressò ciutadà. En aquests municipis es van anar posant en marxa iniciatives que han servit de referència per molts altres llocs on s'ha anat introduint, com ara els reculls d'experiències que fan els centres i les entitats educatives, els equips coordinadors i dinamitzadors, les jornades anuals d'intercanvi d'experiències, les sessions de reconeixement i agraïment per part de l'Ajuntament als alumnes per les seves aportacions de servei a sectors de població ben diversos... En municipis petits, acompanyats des de l'Àrea d'Educació de la DIBA, vam poder experimentar una dinàmica diferent i molt interessant que es vinculava a les iniciatives comunitàries locals.

4.3. El suport de la Diputació de Barcelona

En parlar dels Ajuntaments cal destacar també el suport de la Diputació de Barcelona, representada en el Grup Promotor a través de Carme Bosch una tècnica qualificada i amb responsabilitats de l'Àrea d'Educació que hi va aportar des de l'inici, i entre moltes d'altres coses, la visió de conjunt de la xarxa municipal, el coneixement sobre les competències que els hi són pròpies en matèria d'Educació, els diferents enfocaments que fan els municipis en funció de les seves característiques d'estructura demogràfica i de localització.

Va ser molt important poder comptar des de bon començament amb la participació de la DIBA, malgrat que no va arribar a incorporar-se en el nucli del Centre Promotor, perquè va facilitar la difusió i l'arrelament de l'aprenentatge servei a través de Jornades formatives adreçades a tècnics i regidors, espais d'intercanvi i el servei d'assessorament que ofereix als diversos ajuntaments, molt especialment els més petits. El coneixement que a través d'aquestes iniciatives, van anar adquirint molts tècnics municipals, ha permès incorporar progressivament a la xarxa ApS nombrosos projectes promoguts o facilitats des dels Ajuntaments i, sobretot, ha permès posar en marxa i assajar maneres de coordinar a nivell local la relació entre centres educatius i entitats o institucions que han de menester serveis.

L'existència d'un dispositiu coordinador que a nivell local facilita el contacte entre actors del territori, la definició de projectes, l'aportació d'alguns recursos materials o tècnics, i en definitiva tot el que permet la divulgació, el reconeixement i la continuïtat de projectes, reserva als ajuntaments i les seves estructures municipals un paper cabdal per la continuïtat i l'arrelament de l'ApS. És una conclusió ben evidenciada en els pobles o ciutats on l'ajuntament ha apostat per emprar aquesta eina educativa i d'implicació social.

5. Línies bàsiques de treball

Climent, T. (2022). Els inicis de l'aprenentatge servei a Catalunya. RIDAS, Revista Iberoamericana de Aprendizaje-Servicio, 14, 36-60. DOI10.1344/RIDAS2022.14.3

5.1. Compartir coneixement i recursos

Ja hem comentat en parlar del paper fonamental que ha tingut la recerca en el projecte col·lectiu del Centre Promotor d'ApS que els seus fruits han possibilitat en bona mesura un objectiu que vam considerar bàsic des de bon començament: posar a disposició de tothom qui volgués treballar des de la perspectiva de l'ApS tota la informació, la formació i els recursos de què disposàvem i anàvem aconseguint.

Això es va traduir ben aviat en el disseny d'un web que a més de començar a identificar i difondre nom, marca, logo i activitats del Centre va permetre abocar-hi documents, recursos, experiències i publicacions. Una eina que ha estat ben útil per tothom que en fase inicial o bé de consolidació dels seus projectes ha hagut de menester informació, recursos i contactes.

La web ha estat un lloc on molts educadors i altres agents socials han vist reflectides idees i projectes com els seus, o que els han servit d'inspiració i, en la mesura que també s'hi ha afegit la seva experiència escrita o en forma de vídeo, han percebut un reconeixement del seu projecte i una certa pertinença a la xarxa d'aprenentatge servei.

Una altra via que s'ha emprat per compartir coneixement derivat de la recerca desenvolupada ha estat l'edició de llibres i guies didàctiques, tant en paper com en format digital. L'important esforç per aconseguir des de l'inici suport editorial i recursos per a fer-ho ha valgut la pena, i ha estat compensat perquè ha permès a més de la dimensió formativa fer més present el tema i que hagi obtingut una major consideració a nivell acadèmic i institucional.

Esmentem al final d'aquest apartat la formació, però és ben evident que no és justament perquè no tingui tant de relleu. La formació, tant inicialment com en tota l'evolució de penetració de l'aprenentatge servei a Catalunya ha tingut i òbviament té encara una funció fonamental. En diversitat de formats, d'intensitat, i de localització, es va fer formació genèrica sobre els principis i

metodologia. O específica, pensant en col·lectius i temàtiques sectorials. Programada des les institucions vinculades al Centre o més endavant en d'altres entitats i institucions, s'ha ofert la possibilitat de conèixer aquesta proposta educativa i tenir eines per aplicar-la.

Ha estat una línia de treball permanent, tant dins del col·lectiu de persones i entitats vinculades al Centre Promotor com d'oferiment a tothom que ha mostrat interès a través de nombrosos cursos, seminaris, jornades, etc.

5.2. Les convocatòries d'ajuts

Van ser una acció pròpia de la Fundació Jaume Bofill en el seu objectiu de generar iniciatives que facilitessin la participació i l'educació en valors. La seva posada en marxa va permetre fer emergir i conèixer molts projectes de centres educatius i entitats que, inspirades en uns criteris pedagògics i metodològics propers a l'aprenentatge servei, no sempre estaven prou definits ni consolidats, o bé tenien possibilitats de créixer. A banda dels recursos econòmics que s'oferien per desenvolupar les activitats previstes, s'iniciava un acompanyament i reconeixement que les escoles, els instituts o les entitats agraiïen molt perquè els ajudava a experimentar i anar millorant els seus projectes, alhora que els permetia entrar en contacte amb altres realitats semblants o properes a les seves.

Per al Centre Promotor era una via valuosíssima per conèixer i entrar en contacte amb persones i equips que volien treballar o que ja feia temps que ho feien des d'una perspectiva d'ApS. Així, s'anava ampliant la xarxa de relacions i el coneixement sobre projectes diversos, tant pel que feia a les temàtiques abordades i participants als que s'adreçaven, com a les característiques de la proposta i també l'àmbit territorial on es desenvolupaven.

Progressivament anàvem coneixent i introduint-nos en més temes, territoris, i tipologies de projectes. Això ens permetia ampliar la difusió, incentivar

l'aparició de nous projectes, ajudar a emprendre i millorar algunes propostes i facilitar el sorgiment de models que podien ser replicables en d'altres contextos i per tant útils a d'altres. I així encara també anàvem veient com apareixien noves necessitats com ara les derivades de la coordinació amb entitats o projectes socials, o la relació amb actors institucionals.

5.3. Jornades d'Intercanvi d'Experiències

En certa manera, aquestes Jornades que es van anar convocant bianualment des de l'any 2006 era l'espai on la major part de projectes d'ApS que havíem conegut, a través de les convocatòries d'ajuts i d'altres espais formatius, estaven cridats a compartir el bagatge experiencial i de coneixements que tenia cadascú.

Un bon lloc on, a partir de la reflexió sobre el context, la presentació d'experiències reeixides, i el debat sobre processos d'implementació i desenvolupament d'aquestes experiències, preteníem facilitar l'intercanvi fluid entre persones i institucions que se sentien identificades amb l'aprenentatge servei com una forma concreta i eficient de treball per la participació democràtica i l'educació en valors.

A més de l'intercanvi, de la interacció i d'ajudar a fer créixer allò que vam anomenar la xarxa ApS, les Jornades van ser un espai on s'intentava aportar elements de reflexió teòrica i metodològica que buscava anar més enllà de la pedagogia i l'educació. En aquest sentit van ser molt valuoses les aportacions en forma de ponències de persones de reconeguda expertesa en els seus àmbits acadèmics i cívics que van intervenir en les diverses edicions com ara Adela Cortina, Andrew Furco, Jordi Sargatal o Joan Subirats per citar només els inicials.

5.4. Els projectes replicables

Al nostre nucli de reflexió va sorgir en un moment determinat l'interès per facilitar a centres educatius i entitats la possibilitat de fer aprenentatge servei

a través d'una proposta prèviament definida, amb uns objectius clars i assumibles i on els procediments metodològics ja estiguessin pautats.

Crèiem que això podia aproximar molts mestres i educadors i vèncer algunes resistències que es presenten quan s'aborden noves experiències i mètodes. Coneixíem diverses propostes, sobretot en l'àmbit de l'educació ambiental, que podien convertir-se fàcilment en bones propostes d'ApS.

Però va aparèixer una oportunitat que ha esdevingut emblemàtica i de referència per a moltes escoles i instituts i també per a moltes entitats de contextos diferents: Les Campanyes del Banç de Sang. Va ser una aposta que, amb un treball rigorós i compromès, tant per part de la institució que a Catalunya gestiona la recollida i distribució dins el sistema sanitari dels diversos components de la sang, com de les persones del GREM que hi van col·laborar i dedicar molt de temps i estudi de manera exemplar. Aquesta iniciativa ha estat molt escampada i ha tingut el valor afegit d'obrir camí cap a propostes on la ciència i la comunicació tenen un paper rellevant.

Més endavant també han aparegut o s'han acabat de sistematitzar propostes que amb facilitat són adaptables a d'altres llocs i contextos d'on han sorgit. Sovint als mateixos centres educatius, com són per exemple els projectes d'acompanyament a alumnes nouvinguts, els treballs de memòria històrica amb Casals o Llars de persones grans.

5.5. Les relacions a nivell estatal

L'interès i el propòsit d'ajudar a donar a conèixer i estendre l'aprenentatge servei, especialment a persones i sectors als que els hi sabíem un interès per l'educació en valors, el centràvem fonamentalment a nivell de Catalunya, però lògicament transcendia a través de les persones que ho estàvem intentant cap a d'altres nuclis de persones i entitats d'arreu, amb les quals ja teníem relacions i vincles professionals previs.

Com en la generació del projecte a Catalunya, va ser la nostra companya Roser Batlle, membre fundadora, permanent i essencial en el Grup promotor i el Centre, qui va fer els contactes inicials amb persones conegudes del País Basc. Amb ells vam bastir els primers contactes a nivell de l'Estat, i també vam fer alguns intercanvis ben productius de formació i recursos, a més d'establir vincles personals d'afecte i reconeixement mutu.

Gràcies a la iniciativa d'aquestes persones i de la Roser, canalitzada a través de la Fundació Zerbikas, es va convocar i mantenir durant 4 anys una trobada anual a Portugalete amb nuclis de persones de diverses comunitats autònomes interessades en l'ApS que va evolucionar cap a la creació, l'any 2008, de la *Red Española de Aprendizaje Servicio*. En tot aquest procés i evolució de la Red ha estat fonamental l'empenta, el convenciment i la dedicació de la Roser Batlle, que va ser escollida emprenedora social d'Ashoka l'any 2008 amb l'objectiu d'estendre l'ApS a nivell espanyol i que des d'aleshores ha treballat intensament i de manera eficaç per aconseguir-ho.

6. Un apunt que ens hauria agradat que fos diferent

Aquest escrit necessàriament ha de ser curt, i ben segur que queden moltes d'altres informacions i comentaris complementaris que es podrien introduir. Tanmateix, l'exercici de memòria fet per ordenar una mica els fets i el procés que ens van dur a treballar per aconseguir l'extensió i l'arrelament de l'Aprenentatge Servei a Catalunya ha estat per a mi interessant i gratificador.

He tingut dificultats per trobar la manera de transmetre als possibles lectors, de forma ordenada i clara, els fets i les reflexions que ens vam fer en el decurs d'aquells primers anys de treball. Però ha estat molt senzill recuperar mentalment la majoria de les seqüències, el contingut i l'ambient dels debats de treball, els dubtes sobre les prioritats, i en definitiva l'evolució d'aquell projecte que ha esdevingut, tal com esperàvem, una valuosa aportació a l'educació, i si ho volem matisar a l'educació en valors.

Crec que la raó d'aquesta facilitat per recordar ha estat la vivència intensa i compartida amb un grup de persones que vam acabar establint forts vincles d'amistat. A través de la feina exigent, la il·lusió per la descoberta d'un nou paradigma educatiu, i la vivència de la nostra relació concretada en confiança, generositat i diàleg, vam experimentar una gran aproximació personal i vam adquirir una identitat de grup oberta que ens motivava a anar transmetent els nostres coneixements i reflexions. Estàvem convençuts, i encara ho estem, de què treballar per l'extensió de l'Aprenentatge Servei era fer-ho per la millora de l'educació i per el bé comú.

És en aquest context que necessito i vull recordar especialment a la Laura Rubio i la seva inestimable aportació. La seva trajectòria acadèmica havia estat ja intensa malgrat la seva joventut quan ens hi vam posar, per això les seves aportacions eren fonamentades des del punt de vista teòric. Però també estaven contrastades amb una pràctica pedagògica que havia adquirit a través dels processos de recerca-acció per fer la tesi o en d'altres treballs del GREM. Era doncs una combinació professional molt complerta que afegida a les seves qualitats personals, el seu entusiasme i la seva generositat produïen en el nostre grup l'efecte d'una finestra sempre oberta, que permet la renovació d'aire fresc, en d'un dia clar.

Les diverses funcions i rols que va anar assumint al Grup promotor, al GREM, al Centre promotor d'ApS, o a la Fundació Jaume Bofill, fent recerca, formació, planificació i gestió activitats, produint documents i recursos, etc. els va assumir i desenvolupar de manera molt competent i eficient, demostrant que era una professional amb un perfil molt complet i polivalent.

Va ser una sort per el projecte de difusió i arrelament de l'Aprenentatge Servei que la Laura s'impliqués des de bon començament. El seu saber i la seva força van incidir molt en el treball que vam fer des del grup promotor, però crec sincerament que encara van influir més en la dinàmica del grup que hi vam coincidir, i en la relació amb d'altres persones que s'hi van anar

incorporant. Sense cap mena de dubte, tenim raons sobreres per estar molt agraïts a la Vida que ens ha donat l'oportunitat de coincidir amb ella en el treball i l'amistat. Jo ho estic i molt!